

Indledningen er redigeret af Krista Stinne Greve Rasmussen og Steen Tullberg
Tilsyn ved ph.d. Jens Rasmussen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktcommentarer, tekstreddegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Jødernes Valgbarhed til det Danske Folkeraad”

ved Emilie Karner Hansen

Indhold

- 1 Anledning
- 2 Stænderforsamlingerne
- 3 Sagen om jødernes valgbarhed
- 4 Hovedtanker i Grundtvigs artikel
- 5 Anvendt litteratur

1 Anledning

Grundtvigs artikel om “Jødernes Valgbarhed i det Danske Folkeraad” blev bragt i tidsskriftet *Brage og Idun* i august 1840, samtidig med at Østifternes Stænderforsamling i Roskilde (herefter: Roskilde Stænderforsamling), som Grundtvig kalder ‘Folkeraadet’, var samlet fra den 15. juli til den 22. september. I artiklen kommenterer Grundtvig kammerråd J.C. Drewsens forslag om at tildele jødiske borgere valgbarhed til stænderforsamlingerne. Forslaget var blevet behandlet ved forsamlingens møde i 1838.

Grundtvig behandler i artiklen de argumenter, som i stænderforsamlingen var blevet fremført imod forslaget. Afgørelsen var blevet et snævert flertal for en petitionsindgivelse, men debatten afkrævede alligevel Grundtvig, som var fortaler for forslaget, en kommentar, idet han mente, at sagen “kundgjorde Raadets Anskuelse af ‘Kirke og Stat’ og deres indbyrdes Forhold” sammen med sagen om “Sognebaandets Løsning” (s. 319), som han havde behandlet i en *Tale til Folke-Raadet om Dansk Kirkefrihed* (1839. Talen er udgivet på *Grundtvigs Værker* og kan findes [her](#).)

2 Stænderforsamlingerne

De rådgivende provinsialstænder, som ofte omtales som stænderforsamlingerne, blev indført i Danmark og hertugdømmerne ved kongelig forordning i 1831. De fire forsamlinger (i Roskilde for Øerne, i Viborg for Nørrejylland, i Slesvig by for Slesvig og i Itzehoe for Holsten) samledes første gang i 1835-1836 og siden hvert andet år til månedlange møder. Forsamlingerne kunne foreslå nye love og debattere politiske sager, men var kun rådgivende. Knap 3% af befolkningen havde valget dertil. (Læs mere om stænderforsamlingerne i indledningen til [Det Danske Fjir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet](#) (1836).) Møderne var ikke offentlige, og Grundtvig sad ikke i stænderforsamlingen, men referaterne blev bragt i *Stændertidende*. Her kunne han læse hele forhandlingen af forslaget (1838, 1. række, sp. 105-127; 2. række, sp. 570-656).

3 Sagen om jødernes valgbarhed

Stænderforsamlingernes retlige grundlag udgjordes af en forordning af 28. maj 1831 samt fire forordninger af 15. maj 1834, hvoraf sidstnævnte bl.a. fastsatte betingelserne for valgret og valgbarhed. Foruden krav angående alder og ejendomsbesiddelse blev det bestemt, at kun dem, som bekender sig til den kristne tro, kunne blive valgt til stænderforsamlingerne (Jensen 1931, s. 261). Allerede under udarbejdelsen af forordningerne var stemningen delt (jf. Salomon 1919, s. 69). Jøderne havde ved en kongelig anordning af 29. marts 1814, som ofte kaldes det jødiske frihedsbrev, nærmet sig andre borgeres stilling i samfundet, men forordningen af 1834 viste, "at jøderne fortsat indtog en særstilling som samfundsborgere" (Lausten 2005, s. 13).

Sagen om jødernes valgbarhed blev rejst i et andragende fra repræsentantskabet for Mosaik Trossamfund i København og fremført i stænderforsamlingen i Viborg den 18. juni 1838 af P.T. Hald (Jensen 1934, s. 58; *Fædrelandet*, 14. juli 1838, sp. 25-32). Her blev forslaget forkastet, men et tilsvarende, personligt stillet, forslag af J.C. Drewsen blev fremsat i Roskilde den 2. oktober samme år (Jensen 1934, s. 59; Lausten 2005, s. 348; *Stændertidende* 1838, 1. række, sp. 105-127).

Her blev forslaget henvist til komitebehandling (*Stændertidende* 1838, 1. række, sp. 110 og 128). Komiteens majoritet, J.P. Mynster og F. Treschow, henstillede til at sætte sagen i bero, fordi afstanden mellem jøder og kristne endnu var for stor, hvilket også havde vist sig ved behandlingen i Viborg, hvor flere fandt det anstødeligt, at jøder skulle være med til at tage stilling til spørgsmål angående statens kristelige anliggender (jf. Jensen 1834, s. 58). Minoriteten, T. Algreen-Ussing, talte derimod for sagen ud fra et retfærdighedssynspunkt. Dermed var grunden lagt til en omfattende debat (debattens indlæg findes behandlet i detaljer i Lausten 2005, s. 348-361). Udfaldet blev et lille flertal – 32 mod 30 – for at indgive petition til kongen (*Stændertidende* 2. række, sp. 656), men med så lille et flertal, og blot i den ene forsamling, havde beslutningen ingen praktiske muligheder (Jensen 1934, s. 59).

4 Hovedtanker i Grundtvigs artikel

Situationen vakte utilfredshed hos bl.a. Grundtvig (et indblik i samtidens reaktioner findes bl.a. i Salomon 1919). Han glædede sig over, at forslaget blev stemt igennem i Roskilde (jf. Grundtvig 1839, s. [1]), men han mente dog, at det kun var “som ved et Slumpetræf” (s. 319), at forslaget havde fået flertal. I artiklen er han klar i sin kritik af de argumenter, som blev fremført af forsamlingens medlemmer, og som “for det meste kun var Undskyldninger” for de fordomme og den uvilje mod jøderne, som prægede mange af medlemmerne (s. 319; jf. Lausten 2013, s. 117).

Jøderne var udelukket fra valgbarhed, idet dåben var betingelse for politiske rettigheder i enevældens kristelige stat, endda for borgerskab overhovedet indtil frihedsbrevet i 1814. Hovedindvendingen imod jødernes valgbarhed var da netop kristeligt begrundet og udtrykt ved bl.a. Hans Langkildes påstand om, “at Christendommen gav langt mere Sikkerhed for Dyd og Ære end Jödedømmet” (s. 320; Stændertidende 1838, 2. række, sp. 583-585), men Grundtvig mener ikke, at dåben og “Christen-Navnet” er en rimelig betingelse for valgbarheden. Som i sagen om sognebåndets løsning kritiserer Grundtvig modstandernes sammenblanding af kirke og stat, idet han fastholder, at troen er et samvittighedsspørgsmål, som den enkelte må gøre op med sig selv. Troen bliver blot en tom illusion, som de virkeligt kristne ikke vil acceptere, når den pånødes frem for at være en fri sag (s. 322 f.; dette kirkepolitiske frihedskrav er uddybet i indledningen til [Tale til Folkeraadet om Dansk Kirkefrihed](#)). Ved at binde borgerret op på en bestemt tro opnår man ifølge Grundtvig kun, at man “stöder de *retsindige* Jöder fra sig og lokker de *Slette* og Samvittighedslöse til sig” (s. 321).

De såkaldt kristelige argumenter imod jøderne mener Grundtvig altså ikke, at der er hold i. Til gengæld forstår han bedre indvendingen imod deres fremmedhed, ikke pga. religionen, men pga. deres nationalitet og tilhørsforhold til det jødiske folk (Rasmussen 2009, s. 81; 228). Han finder spørgsmålet om fremmedes deltagelse i forsamlingen væsentligt, men “skulde nogen *Indfødt* udelukkes paa Grund af sin fremmede Oprindelse, da maatte det langt snarere være *Tydskerne* end *Jöderne*”. Dette skyldes, argumenterer Grundtvig, at “Fremmedes Deeltagelse i vore offentlige Anliggender bliver [...] farligere i samme Grad, som de Fremmede tilhøre et *mægtigt* Folk og staae i *naturlig* Modsætning til os”. Dette kan ikke siges at gøre sig gældende for jøderne, men i høj grad for de tyskere, som allerede havde adgang til forsamlingen (s. 324). Hvis man virkelig vil undgå fremmed indflydelse, foreslår Grundtvig, at man ser mod England, hvor indfødsret og grundejerskab er vanskeligere at opnå, men når man først er tildelt borgerret, kan den ikke borttages igen, hvorfor tilsidesættelsen af jøderne synes urimelig (s. 325 f.).

Et afsluttende kritikpunkt berører forståelsen af selve valgbarheden og den misforståelse, at valgbarhed skulle være mere end valgret. Grundtvig mener, at valgbarheden “kun er den simple Ret til at tjene sine Medborgere og at æres ved deres Tillid” (s. 328). Når man forstår valgretten sådan, bliver det ifølge Grundtvig klart, at de valgberettigede må ønske at have så frit et valg som muligt mellem dem, der bedst kan tale deres sag. Derfor er der ingen mening i at nægte jøderne valgbarhed med begrundelse i, at “Landets Folk i det Hele ingen rigtig Tro havde til dem”, for det ville blive “Folkets egen Sag, hvem de vilde vælge” (s. 325).

For Grundtvig bliver konklusionen dermed, at “mod Jødernes *Valgbarhed* kan et veloplyst Folke-Raad ei have det mindste at indvende” (s. 327), mens han i samme ombæring får fremført mærkesager såsom sit kritiske syn på tyskerne og sin modstand mod sammenblandingen af kirke og stat.

Grundtvigs artikel fra 1840 er ikke udtryk for en afsluttet holdning til spørgsmålet om det jødiske folks stilling i det danske samfund. Hans holdning ændrede sig løbende, fra han forholdt sig til emnet i 1813, mens den litterære jødefejde blussede (Se teksten *Til Fædrelandet om dets Tarv og Fare. Et Ord*, som er udgivet på *Grundtvigs Værker* og kan findes [her](#).), frem til artiklen i 1840 og yderligere igennem 1840'erne, hvor han bl.a. gav udtryk for sine synspunkter i sit eget tidsskrift *Danskeren* (1848-1851). Disse tekster og udviklingen i Grundtvigs syn på jøder og jødedom i Danmark er behandlet i detaljer i bl.a. Lausten 2013, s. 107-134; Rasmussen 2009, s. 230-235, og 2023, s. 94.

5 Anvendt litteratur

- *Fædrelandet* (1838), nr. 2, 14. juli. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1813) *Til Fædrelandet om dets Tarv og Fare. Et Ord*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1839) *Tale til Folkeraadet om dansk Kirke-Frihed*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1848-1851) *Danskeren. Et Ugeblad*, bind 1-14. København.
- Jensen, Hans (1931) *De danske Stænderforsamlings Historie 1830-1848*, bind 1: *Stænderforsamlingernes Tilblivelse og deres første Virksomhed*. København.
- Jensen, Hans (1934) *De danske Stænderforsamlings Historie 1830-1848*, bind 2: *Stænderforsamlingernes virksomhed og Betydning fra 1838 indtil 1848*. København.
- Lausten, Martin Schwarz (2005) *Frie jøder? Forholdet mellem kristne og jøder i Danmark fra Frihedsbrevet 1814 til Grundloven 1849*. København.
- Lausten, Martin Schwarz (2013) “Grundtvigs syn på jødedom og jøder i dansk kontekst” i *Samfundsbyggeren. Artikler om Grundtvigs samfundstænkning*, udg. Ove Korsgaard & Michael Schelde, s. 107-134. København.
- Rasmussen, Jens (2009) *Religionstolerance og religionsfrihed. Forudsætninger og Grundloven i 1849*. Odense.
- Ramsussen, Jens (2022) “Indledning til *Tale til Folkeraadet om Dansk Kirkefrihed*” i *Grundtvigs Værker*, udg. af Center for Grundtvigforskning

ved Aarhus Universitet (www.grundtvigsværker.dk).

- Rasmussen, Jens (2023) *Grundtvig og Mynster. Fætre og fjender*. Århus.
- Salomon, Julius (1919) “Bidrag til dansk-jødisk Historie 1829-1844. II. Jødedebatter i Stænderforsamlingerne” i *Tidsskrift for jødisk Historie og Literatur*, bind 1, red. Josef Fischer & Julius Salomon under medvirken af D. Simonsen. København.
- *Stændertidende* (1838), 1. række, se *Tidende for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Sjellands, Fyens og Lolland-Falsters Stifter samt for Island og Færøerne. 1ste Række*.
- *Stændertidende* (1838), 2. række, se *Tidende for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Sjellands, Fyens og Lolland-Falsters Stifter samt for Island og Færøerne. 2den Række*.
- *Tidende for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Sjellands, Fyens og Lolland-Falsters Stifter samt for Island og Færøerne. 1ste Række: Journal over de daglige Forhandlinger* (1838). København & Roskilde.
- *Tidende for Forhandlingerne ved Provindsialstænderne for Sjellands, Fyens og Lolland-Falsters Stifter samt for Island og Færøerne. 2den Række: Behandling og Afgjørelser af de Sager, der ere tagne under Overveielse af Committeer* (1838). København & Roskilde.
- Yde, Henrik (2012, opdat. 2022) “Indledning til *Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet*” i *Grundtvigs Værker*, udg. af Center for Grundtvigforskning ved Aarhus Universitet (www.grundtvigsværker.dk).